EVOLUȚIA PREOCUPĂRILOR ȘI A REGLEMENTĂRILOR ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI SĂNĂTĂȚII ÎN MUNCĂ

PĂSCĂLUȚĂ Felicia, *doctor în drept,*
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

The aim of the material consists of the elucidating complex of organizational and legal mechanism to ensure the security and health at work and treatment of this issue in international instruments so in the national normative acts as legal literature on the subject. Thus, the safety and health at work can be defined as being an institution of labor low issues, composed of legal norms with a predominant legal imperative character which regulates the social relations of bodily integrity insurance and amployees health by setting both the employers task and public authorities and the employer's of the mandatory requirements for the attainment of organizational – administrative activities, engineering, technical and sanitary-hygienic for the prevention of accidents and professional diseases.

Istoric vorbind, securitatea în muncă, sănătatea şi bunăstarea salariaţilor la locul de muncă reprezintă aspecte care au făcut şi fac obiectul a numeroase dezbateri publice sau preocupări în multe ţări ale lumii.

Pînă în epoca modernă, accidentele de muncă şi bolile profesionale erau considerate drept o fatalitate. „Doar odată cu revoluţia industrială şi cu progresul general al cunoaşterii, această orientare s-a schimbat, cauzelor fenomenului accidentogen în relaţiile de muncă şi cercetărilor în acest domeniu fiindu-le oferite alte perspective" [1, p. 21]. Mai mult, ca urmare a eforturilor ştiinţifice depuse, la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, s-a pus temelia unor noi domenii de cercetare, cum ar fi: sociologia muncii, psihologia muncii, securitatea muncii, ergonomia ş.a.

Primele reglementări în domeniul securităţii muncii au fost elaborate ulterior revoluţiei industriale de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (în anul 1784 de către James Watt a fost inventată maşina cu aburi), care a implicat utilizarea pe larg a muncii salariate. Nivelul înalt de exploatare a muncitorilor, condiţiile de muncă nocive şi în special protestele muncitoreşti (mişcarea „luddiştilor") au impus Parlamentul englez să recurgă la reglementarea legală a unor aspecte ce ţin de securitatea muncitorilor. Astfel, după cum relatează cercetătorul Tiberiu Constantin Medeanu, în lucrarea sa *Accidente de muncă*, „în anul 1833 au fost numiţi primii inspectori pentru fabrici, iar în 1844 s-a adoptat «Marele act al fabricii», care a dăinuit aproape un secol" [2, p. 8].

Cu toate că Anglia secolului XIX a reprezentat simbolul industrializării şi iniţierii progresului tehnic, Franţa este statul care „se remarcă prin cele mai vechi referiri la protecţia muncii, consemnate în Legea pentru sănătatea şi moralitatea ucenicilor, din anul 1802, care stabilea standardul pentru ventilaţie şi permitea

magistraţilor sau membrilor marcanţi din localitate să inspecteze orice loc de muncă [3, p. 115]. Tot în Franţa, în 1833 a apărut Legea pentru serviciul oficial de inspecţie, iar în 1841 Legea pentru condiţiile de muncă a copiilor în uzine, ateliere şi manufacturi". Concomitent au fost constituite mai multe instituţii de stat şi organizaţii obşteşti care au contribuit la dezvoltarea domeniului securităţii muncii, şi anume: Asociaţia din Mulhause pentru prevenirea accidentelor (1867), Asociaţia normandă pentru prevenirea accidentelor de muncă (1879), Asociaţia industriaşilor din Franţa pentru prevenirea accidentelor de muncă (1883), Ministerul Muncii şi Prevederilor Sociale (1906) şi Consiliul Naţional de Securitate (1913)].

Germania a avut primele reglementări cu elemente de protecţia muncii în Legea tinerilor care muncesc în fabrici din 1839 şi Legea pentru numirea inspectorilor din 1845. Ulterior, s-au adoptat Codul industrial din 1869, Codul imperial de asigurări din 1884, Legea minelor, Legea produselor toxice, Legea produselor explozive şi Legea echipamentelor tehnice, care cuprind referiri concrete la condiţiile minime de securitate şi igienă a muncii. În anul 1853 s-a înfiinţat Inspecţia de protecţie a muncii, în temeiul Legii prusace privind unele modificări ale reglementării din 9 martie 1839 în materie de ocupare a tinerilor muncitori în manufacturi, iar în anul 1854 au fost numiţi primii trei inspectori pentru manufacturi ca organe ale puterii de stat. Aproximativ în aceeaşi perioadă, a fost constituit Oficiul de stat al inspecţiei pentru protecţia muncii.

Belgia a avut prioritate în domeniul protecţiei miniere, prin Legea minerilor din 1810, care a creat sistemul de inspecţie prin inspectori oficiali.

Statele Unite ale Americii au avut primele reglementări de protecţie a muncii în statul Massachusetts prin Legea pentru prevenirea accidentelor în fabrici din 1877 şi prin Legea declarării şi cercetării accidentelor din 1886. La nivel internaţional, primele reglementări ce vizează securitatea muncitorilor apar abia la începutul secolului al XX-lea. Astfel, în anul 1906, Asociaţia Internaţională pentru protecţia muncitorilor a adoptat Convenţia de la Berna care interzicea folosirea fosforului alb la fabricarea chibriturilor. Această reglementare a condus la eliminarea unei boli profesionale îngrozitoare – necroza maxilarelor [4, p. 219].

În anul 1919 a fost constituită OIM a cărei preocupare principală a constat în sănătatea şi securitatea în muncă. După cum menţionează autorul român Andrei Popescu, evoluţia reglementărilor în materie ale OIM a urmat două direcţii principale: 1) *extinderea câmpului de aplicare a măsurilor de protecţie*, inclusiv la adolescenţi, tineri şi femei; 2) *multiplicarea metodelor de protecţie* (de la interzicerea utilizării unor produse şi reglementarea severă a normelor de protecţie a muncii şi până la norme care să diminueze sau să elimine ritmul excesiv sau stresul care şi ele, la rândul lor, provoacă accidente de muncă sau boli profesionale) [5, p. 219].

Aşadar, în prezent, putem invoca următoarele convenţii, adoptate sub egida OIM, care au ca obiect de reglementare securitatea şi sănătatea în muncă:

- Convenţia OIM nr. 102/1952 privind normele minime de securitate socială;

- Convenţia OIM nr. 121/1964 privind despăgubirile acordate în caz de accident de muncă sau îmbolnăvire profesională;

- Convenţia OIM nr. 155/1981 privind securitatea şi sănătatea lucrătorilor şi mediul de muncă;

- Convenţia OIM nr. 161/1985 privind serviciile de sănătate în procesul muncii;

- Convenţia OIM nr. 187/2006 privind cadrul de promovare pentru securitatea şi sănătatea în muncă.

În afara acestor Convenţii ale OIM, care consacră principiile şi, totodată, cuprind normele-cadru în materia sănătăţii şi securităţii în muncă, au fost adoptate şi alte convenţii vizînd anumite sectoare de activitate:

- Convenţia OIM nr. 139/1974 cu privire la cancerul profesional;

- Convenţia OIM nr. 167/1988 cu privire la sănătatea şi securitatea lucrătorilor în construcţii;

- Convenţia OIM nr. 174/1993 referitoare la prevenirea accidentelor industriale majore;

- Convenţia OIM nr. 176/1995 cu privire la sănătatea şi securitatea lucrătorilor în mine ş.a.

Primele reglementări în domeniul protecţiei muncii, aplicate pe teritoriul actualei Republici Moldova au fost cele adoptate de autoritatea legislativă a României şi care au obţinut forţă juridică pe teritoriul Republicii Moldova din data de 27 martie 1918 (ca rezultat al proclamării Unirii cu România). Astfel, în perioada anilor 1918-1940, în spaţiul dintre Prut şi Nistru erau aplicabile următoarele acte normative referitoare la unele aspecte de securitate şi sănătate în muncă: Legea sanitară din 1874; Regulamentul industriilor insalubre din 1894; Legea pentru repausul în zilele de duminică şi sărbători din 1897; Legea privind munca femeilor şi minorilor în industrie şi exploatări miniere din 1906; Legea privind ajutoarele de boală şi lehuzie din 1923; Legea privind munca minorilor şi femeilor din 1928; Legea privind accidentele de muncă din 1934. După analiza actelor normative citate, putem face următoarele constatări şi aprecieri: a) Legea sanitară din 1874 constituie un progres faţă de legislaţia anterioară, „introducând o nouă concepţie modernă şi punând mare accent pe igienă” [6, p. 40]; b) Legea privind accidentele de muncă din 1934 poate fi considerată ca „actul de naştere” al instituţiei protecţiei muncii pentru România, în accepţiunea modernă a termenului.

În literatura juridică s-a emis un punct de vedere demn de menţionat [7, p. 604], la care subscriem şi noi, ce evidenţia că aceste reglementări adoptate în favoarea muncitorilor au fost strâns legate de avântul mişcării sindicale, care urmărea, în primul rând, îmbunătăţirea condiţiilor de muncă, reglementarea muncii femeilor şi a copiilor, a muncii de noapte şi a asigurărilor sociale.

După cel de-al Doilea Război Mondial, luând în considerare faptul că Basarabia se afla în componenţa URSS, în locul provinciei Basarabia a apărut Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (în continuare – RSSM). Pe

teritoriul RSSM, până în anul 1969, a fost aplicată legislaţia muncii a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene (în continuare – RSSU), îndeosebi Codul muncii din 1922. În această lege „erau prevăzute măsuri de protecţie a muncii minorilor, femeilor, a lucrătorilor în subterane, a căror ziua de muncă era de şase ore. De asemenea, lucrau şase ore cei ce practicau munca intelectuală şi funcţionarii de la birouri” .

În anul 1969 a fost adoptat Codul muncii al RSSM, care, în Capitolul X, cuprindea reglementări exprese privind instituţia protecţiei muncii. Codul muncii din 1969 a fost aplicat şi după declararea independenţei Republicii Moldova. Totuşi, luînd în consideraţie schimbările politico-juridice care au avut loc la începutul anilor ’90 şi faptul că normele juridice care reglementau securitatea şi sănătatea în muncă erau parţial căzute în desuetudine, Parlamentul RM a adoptat noi acte legislative care au reformat instituţia juridică a protecţiei muncii: Legea cu privire la protecţia muncii din 2 iulie 1991, Legea asigurării pentru accidente de muncă şi boli profesionale nr. 756-XIV din 24 decembrie 1999 ş.a.

La data de 29 iulie 1994 a fost adoptată Constituţia Republicii Moldova [8], care, în art. 43 alin. (2), a consacrat dreptul salariaţilor la protecţia muncii: „Salariaţii au dreptul la protecţia muncii. Măsurile de protecţie privesc securitatea şi igiena muncii, regimul de muncă al femeilor şi al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiţii grele, precum şi alte situaţii specifice”.

La data de 28 martie 2003 a fost adoptat Codul muncii al Republicii Moldova (în continuare – CM al RM). Titlul IX al respectivului Cod a fost dedicat instituţiei protecţiei muncii. Ulterior, în temeiul modificărilor operate prin Legea RM nr. 254 din 09.12.11 [9], Titlul IX din CM al RM a fost redenumit prin sintagma „Securitatea şi sănătatea în muncă”.

La etapa actuală, organizarea securităţii muncii şi asigurarea dreptului salariatului la securitatea muncii este asigurată conform stipulaţiilor cuprinse în Legea securităţii şi sănătăţii în muncă nr. 186 din 10.07.2008 (în vigoare la data de: 01.01.2009) [10].

Noţiunea de „securitate şi sănătate în muncă” este definită atât în instrumentele internaţionale şi în actele normative naţionale, cât şi în literatura juridică de specialitate. Astfel, Legea securităţii şi sănătăţii în muncă, în art. 1, defineşte termenul de *securitate şi sănătate în muncă* drept „un ansamblu de activităţi având ca scop asigurarea celor mai bune condiţii de lucru, apărarea vieţii, sănătăţii, integrităţii fizice şi psihice a lucrătorilor”. Constituţia RM şi CM al RM nu definesc noţiunea de „securitate şi sănătate în muncă” şi nici nu determină conţinutul acestei noţiuni.

În literatura de specialitate sunt consacrate diferite definiţii şi tratări ale noţiunilor de „securitate şi sănătate în muncă” şi „protecţie a muncii”. Astfel, în opinia doctrinarului român Alexandru Ţiclea [11, p. 319], „securitatea şi sănătatea în muncă, instituţie a dreptului muncii, este un ansamblu unitar de norme juridice imperative care au ca obiect reglementarea relaţiilor sociale ce se formează cu

privire la organizarea multilaterală, desfăşurarea şi controlul proceselor de muncă, în scopul asigurării condiţiilor optime, la nivelul ştiinţei şi tehnicii moderne, pentru apărarea vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii tuturor participanţilor în acest proces, prevenirea accidentelor de muncă şi a îmbolnăvirilor profesionale".

O apreciere originală este dată conceptului de „protecţie a muncii" de către autorii Valer Dorneanu şi Gheorge Bădică [12, p. 283], care afirmă că „*într-o accepţiune largă, protecţia muncii constituie o componentă importantă a protecţiei sociale*. În susţinerea acestei afirmaţii, aceşti doctrinari români invocă prevederile art. 38 alin. (2) din Constituţia României care, după ce consacră dreptul salariaţilor la protecţie socială, precizează că măsurile de protecţie privesc, în primul rînd, securitatea şi igiena muncii.

Doctrinarul român Tiberiu Constantin Medeanu [13, p. 7] evidenţiază mai multe sensuri ale sintagmei „ protecţia muncii". Astfel, „protecţia muncii cuprinde ansamblul măsurilor şi activităţilor instituţionalizate, care reglementează relaţiile sociale în legătură cu organizarea, conducerea şi desfăşurarea procesului de muncă în condiţii de securitate şi igienă, în scopul prevenirii accidentelor şi a îmbolnăvirilor profesionale". De asemenea, autorul menţionat opinează că „în accepţiune extensivă, această noţiune include toate activităţile care vizează îmbunătăţirea condiţiilor de muncă, iar în sens restrâns se referă numai la măsurile tehnico-operative de protecţie a vieţii şi integrităţii fizice a salariaţilor sau a altor persoane care participă la activităţi în cadrul instituţionalizat" . Totodată, cercetătorul Tiberiu Medeanu, concluzionează că lexemul „protecţia muncii", în accepţiunea sa juridică, „cuprinde totalitatea normelor de drept referitoare la obligaţiile celor care concep, organizează sau conduc procesul de muncă şi a celor care desfăşoară efectiv diverse activităţi, în scopul realizării măsurilor tehnice necesare pentru apărarea vieţii şi integrităţii corporale". *Este apreciabilă tratarea multiaspectuală a termenului „protecţia muncii", fiind foarte importantă delimitarea corpului de norme juridice ce formează instituţia protecţiei muncii, precum şi diferenţierea grupului de relaţii de protecţie a muncii în ansamblul relaţiilor sociale, supuse reglementării juridice, pentru realizarea principalei finalităţi: corecta calificare a relaţiilor drept raporturi juridice de protecţie a muncii şi aplicarea ulterioară a normelor corespunzătoare, din cadrul instituţiei de protecţie a muncii.*

Doctrinarul român Ovidiu Ţinca, după o amplă analiză a noţiunii de protecţie a muncii, a desluşit sensul acesteia în felul următor: „protecţia muncii cuprinde ansamblul normelor juridice care reglementează relaţiile sociale stabilite între cei care organizează, conduc sau controlează munca şi organele administraţiei de stat pe de o parte, cât şi acea parte a raporturilor juridice de muncă care privesc asigurarea celor mai bune condiţii în desfăşurarea procesului de muncă având ca scop protejarea sănătăţii şi vieţii participanţilor la procesul de muncă, prin prevenirea accidentelor de muncă sau a îmbolnăvirilor profesionale".

În opinia autorilor români Dorneanu V., Bădică Gh., „securitatea şi sănătatea în muncă (protecţia muncii) constituie un ansamblu de activităţi instituţionalizate

având ca scop asigurarea celor mai bune condiţii în desfăşurarea procesului de muncă, apărarea vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii salariaţilor prin aplicarea unui sistem unitar de măsuri şi reguli tuturor participanţilor la procesul de muncă". Din definiţia respectivă concludem faptul că autorii menţionaţi au realizat o tratare doar sub aspect sociologic al termenului de securitate a muncii, eludînd includerea componentei juridice în respectiva definiţie. Din definiţia supusă analizei rezultă că autorii citaţi pun semnul egalităţii între conceptul de „securitate şi sănătate în muncă" şi noţiunea de „protecţie a muncii".

Doctrinarul Nicolae Voiculescu, pentru definirea termenului de protecţie a muncii, face referire la art. 1 al Legii României nr. 90/1996 „Cu privire la protecţia muncii" (abrogată), afirmând că „conform art. 1 al Legii nr. 90/1996, protecţia muncii constituie un ansamblu de activităţi instituţionalizate având ca scop asigurarea celor mai bune condiţii în desfăşurarea procesului de muncă, apărarea vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii salariaţilor şi a altor persoane participante la procesul de muncă. Ele se constituie într-un sistem unitar de măsuri şi reguli aplicabile tuturor participanţilor la procesul de muncă".

Literatura de specialitate din Federaţia Rusă oferă noi conotaţii şi atribute ale noţiunii „protecţia muncii". Bunăoară, doctrinarul rus Chiseleov I. (И.Я. Киселев) [14, p. 289] analizează protecţia muncii în calitate de instituţie a dreptului muncii, „reprezentând un ansamblu de norme juridice, care formează baza legală pentru păstrarea vieţii şi sănătăţii lucrătorilor în procesul activităţii de muncă, şi cuprinzând două subinstituţii: regulile aferente tehnicii de securitate şi normele de igienă în sectorul de producţie care, cumulativ, sunt destinate să protejeze adecvat lucrătorii contra acţiunii nocive şi periculoase a factorilor de producţie".

O definiţie de ansamblu ne oferă cercetătoarea A.B. Panina (А.Б. Панина), care menţionează, că prin „protecţia muncii" se înţelege un sistem de păstrare a vieţii şi sănătăţii salariaţilor în procesul activităţii de muncă, care include activităţi juridice, social-economice, organizaţional-tehnice, sanitaro-igienice, profilactice, de reabilitare şi altele". În acelaşi timp, autorul rus O.V. Smirnov (О.В. Смирнов), atribuie acestui termen un sens strict juridic, menţionând că „protecţia muncii, ca instituţie a dreptului muncii, este o totalitate de norme, îndreptate spre asigurarea condiţiilor de muncă, inofensive pentru viaţa şi sănătatea salariaţilor".

În opinia lui K.N. Gusov (К.Н. Гусов) şi V.N. Tolkunova (В.Н. Толкунова) [15, p. 213], protecţia muncii reprezintă „un sistem de norme juridice şi mijloace de asigurare a securităţii vieţii şi sănătăţii salariaţilor în procesul activităţii lor de muncă, inclusiv şi de norme juridice ce reglementează însănătoşirea şi îmbunătăţirea condiţiilor de muncă".

Autoarea L.A. Sîrovatskaia (Л.А. Сыроватская), a subliniat că „prin protecţia muncii, în sens larg, trebuie să înţelegem întreaga ramură de drept al muncii, or toate normele acesteia sunt destinate apărării intereselor tuturor salariaţilor". În sens restrâns, protecţia muncii este privită de L.A. Sîrovatskaia ca „o instituţie a dreptului muncii care cuprinde normele juridice, destinate nemijlocit pentru

asigurarea condiţiilor de muncă, inofensive pentru viaţa şi sănătatea salariaţilor. Ea cuprinde următoarele categorii de norme (subinstituţii): regulile privind tehnica securităţii şi de igienă; normele speciale de protecţie a muncii, aplicabile persoanelor care activează în condiţii grele, nocive şi periculoase; normele de protecţie a muncii femeilor, minorilor şi a persoanelor cu capacitate de muncă redusă; normele care reglementează activitatea organelor de supraveghere de stat şi a celor de control obştesc, cât şi normele care stabilesc răspunderea pentru încălcarea legislaţiei de protecţie a muncii; normele care reglementează planificarea şi organizarea activităţii de protecţie a muncii".

Dicţionarul de drept al muncii, în redacţia doctrinarului rus Iu.P. Orlovski (Ю.П. Орловский), reiterează definiţia legală a noţiunii de „protecţie a muncii": „sistem de asigurare a securităţii şi sănătăţii salariaţilor în procesul activităţii de muncă, care include măsuri juridice, social-economice, organizatorico-tehnice, sanitaro-igienice, profilactice, de reabilitare şi alte măsuri".

În literatura de specialitate din Republica Moldova au fost exprimate variate opinii asupra conţinutului sintagmelor „protecţia muncii" şi „securitatea muncii". Astfel, după cum am menţionat, autorii Teodor Negru şi Cătălina Scorţescu opinează, că „în calitatea sa de instituţie complexă a dreptului muncii, protecţia muncii constituie o totalitate de norme ale diferitor instituţii ale acestei ramuri de drept care stabilesc un sistem de măsuri social-economice, tehnice, sanitaro-igienice, juridice, în scopul asigurării securităţii şi sănătăţii în muncă. Nucleul acestei instituţii îl constituie art. 43 din Constituţia R. Moldova, normele titlului IX din Codul muncii şi ale Legii securităţii şi sănătăţii în muncă". Totuşi, potrivit unei alte interpretări, [16 p. 219] „protecţia muncii reprezintă un sistem de măsuri şi reguli obligatorii pentru toţi participanţii la procesul de muncă, urmărindu-se aplicarea criteriilor ergonomice pentru îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi pentru reducerea efortului fizic, precum şi măsuri adecvate pentru munca femeilor şi a tinerilor".

În una dintre lucrările sale, doctrinarul Nicolai Romandaş, fiind influenţat de doctrina rusă, atribuie noţiunii de „protecţie a muncii" o conotaţie mai largă, definind-o drept „un sistem de asigurare a securităţii şi vieţii angajatului în procesul activităţii social-economice, tehnico-organizatorice, sanitaro-igienice, de întremare a sănătăţii, etc.". Totodată, ca instituţie de drept, „protecţia muncii reprezintă o totalitate de norme juridice menite să asigure condiţiile de muncă nepericuloase pentru viaţa şi sănătatea lucrătorului şi să reglementeze relaţiile referitor la securitatea şi igiena muncii".

În concluzia celor prezentate considerăm, că *securitatea şi sănătatea în muncă* poate fi definită ca fiind *o instituţie a dreptului muncii, cuprinzând ansamblul normelor juridice, cu un caracter preponderent imperativ, care reglementează relaţiile sociale de asigurare a integrităţii corporale şi a sănătăţii salariaţilor prin stabilirea atît în sarcina angajatorului şi autorităţilor publice, cât şi a salariaţilor, a prescripţiilor obligatorii de realizare a activităţilor administrativ-organizatorice, tehnico-ingineреşti şi sanitaro-igienice pentru prevenirea accidentelor de muncă şi a bolilor profesionale.*

Bibliografie:

1. Aron I. Accidentul de muncă. Bucureşti: Universul Juridic, 2014. 346 p.
2. Dorneanu V., Bădică Gh. Dreptul muncii. București: Lumina Lex, 2002. 861 p.
3. Belu C. Dreptul muncii. Craiova: Universitaria, 2012. 410 p.
4. Ştefănescu I.T. Tratat de dreptul muncii, vol. I. Bucureşti: Lumina Lex, 2003. 417 p.
5. Avornic Gh. ş.a. Teoria generală a dreptului. Chişinău: Cartier, 2004. 656 p.
6. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a statului şi dreptului. Vol. II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2010. 580 p.
7. Barbu Vl. Curs de dreptul muncii. Bucureşti: Naţional, 2005. 500 p.
8. Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Chişinău: Moldpresa, 1997.
9. Legea RM nr. 254 „pentru modificarea şi completarea unor acte legislative" din 09.12.11. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.02.12, nr. 25-28.
10. Beligrădeanu Ş. Legislaţia muncii comentată. Bucureşti: Lumina Lex, 1997. 199 p.
11. Ţiclea Al. ş.a. Dreptul muncii. Bucureşti: Rosetti, 2004. 823 p.
12. Dorneanu V., Bădică Gh. Dreptul muncii. București: Lumina Lex, 2002. 861 p.
13. Medeanu T. Accidente de muncă. București: Lumina Lex, 1998. 303 p.
14. Киселев И.Я. Трудовое право России и зарубежных стран: учебник. – Москва: Эксмо, 2006. 608 p.
15. Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России. – Москва: Проспект, 2003. 496 p.
16. Romandaş N., Boişteanu E. Dreptul muncii. Manual. Chişinău: Reclama, 2007. 404 p.